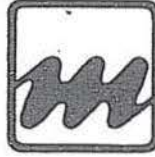

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

8

Kurucusu:
Hakkı Dursun YILDIZ

Mehmet AKALIN Armađanı

İstanbul, 1997

OSMANLI ŞAM VALİLERİ*

FRANZ BABINGER

Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli vilâyetlerinin valiler listesi çoktan beri yayınlanmıştı. Her halde ilk defa olarak Carsten NIEBUHR, *Reisebeschreibung nach Arabien und anderen umliegenden Ländern* (Kopenhagen 1778, II, 309 vdd.) adlı eserinde, 1049/1638 yılındaki fethinden kendi zamanına kadar (1178/1764) Bağdad'daki 48 Osmanlı paşasının bir listesini vermişti. Daha sonra onu J. M. DIGEON takip etti. O, *Nouveaux contes turc et arabes* (Paris 1781) isimli eserinin I. cildinde Mısır valilerinin bir listesini verdi. O zamandan beri Ofen ve Bosna paşalarının benzer listeleri yayınlanmış olup esaslı bir kaynak araştırması örneği olarak, Viyana Saray arşivisti Anton von GÉVAY (1796-1845) 'in Ofen valileri üzerindeki fazla teferruatlı olmayan eserine¹ bakılabilir. Bu eser, tamamiyle ilgili kaynak eserlere dayanan bir araştırma olduğundan, bütün benzer araştırmalar için örnek olarak gösterilebilir. Osmanlı vilâyet idarelerinin *salnâme*'leri², bu *salnâme*'lerde verilen listelerin hatalı, hatta

* "Die osmanischen Statthalter von Damaskus", *Aus fünf Jahrtausenden morgenländischer Kultur. Festschrift Max Freiherrn von Oppenheim zum 70. Geburtstag* (Berlin 1933), s.1-7'den. Ben bu makaleyi, Fr.BABINGER'in, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante* (München 1962, I, 396-405) adlı eserinden aldım.

¹ Özel olarak basılmış bu nâdir çalışmanın ismi *A budai pasak* (Wien 1841) olup J.von CHMEL tarafından *Österreichischen Geschichtsforscher* 'in II.cildinde(s.56-90), "Versuch eines chronologischen Verzeichnisses der türkischen Statthalter von Ofen" adı altında Almanca olarak neşredilmiştir. Ayrıca krş.benim *Der Islam* (1922, XII, 233)'daki notlarım. Buna ilâveten Ofen paşalarının başka bir listesini Georg JACOB, *Der Islam* (1918, VIII, 237 vdd.)'da yayınlamıştı.

² *Salnâme* 'lerin zengin bir koleksiyonu, Berlin Prusya Devlet Kitaplığı'ndan başka, Berlin Charlottenburg'taki Oppenheimschen Stiftungsbücherei'da bulunmaktadır. (Bu arada uçak bombalarıyla tahrip edilmiştir). *Salnâme* 'ler araştırmalar için zengin bir kaynak teşkil etmektedirler; krş. M.HARTMANN, *Die Welt des Islams* (1916), IV, 26, not 2.

kısmen yanlış ve atlamalarla dolu olduğunda şüphe yok ise de, yine de, bu tür listeler için değerli bir malzeme sunmaktadırlar. Maalesef noksan metinlerdeki listeler, çok fazla kullanılan el kitaplarına geçmiştir. Bu eksik bilgiler, meselâ E.von ZAMBUR'un³, *Manuel de généalogie et de chronologie pour l'histoire de l'islam* (Hannover 1927) adlı meşhur eserine de geçmiş olup, o esasen Bağdad⁴, Bosna⁵, Buda (Ofen) ve Mısır⁶ valilerinin listeleri ile yetinmiştir.

Öğrenebildiğime göre, şimdiye kadar hiç kimse Osmanlı Şam valilerini, sadece kuru bir liste şeklinde de olsa, araştırmaya ve bir araya getirmeye teşebbüs etmedi. Şam'daki Türk hâkimiyeti ne şekilde olursa olsun düşünülebilir. Ve hatta kayıtsız şartsız olumsuz bir hükme bağlı kalındığında bile. Âlim Pater H.LAMMENS, S.J.'nin, birinin *rüşvet hükûmetleri* ve birinin *anarşi idareleri* olduğundan bahsetmek ihtiyacını duyduğu Suriye tarihinin bu devri hakkında⁷, burada görev yapan valilerin her birinin ülkenin idaresi ve kültürü için önemli derecede hizmet gördükleri realitesinden vazgeçilemez. Açık deliller göstermek için muhteşem Dervişiyâ câmiine ve A.von KREMER'in (*Topographie von Damaskus*, I.Teil,Wien 1854, s.48) Umeyye câmiinden sonra Şam'ın en güzel müslüman mâbeti olduğunu söylediği, fayansları ile meşhur Sinaniyyâ câmiine işaret etmek kâfidir. Her halde Osmanlı Şam valilerinin bir listesinin hazırlanması yeterli derecede müdafaa edilebilir. Çünkü bu olay dahi tek başına Suriye'deki Türk devri hakkında esaslı bir fikir vermektedir.

Aşağıda yayınlanan liste, Berlin Prusya Devlet Kitaplığı'ndaki iki

³ Krş. s. 166-168 (Mısır), s.168-170 (Buda), s.170-172 (Bağdad), s.172-174 (Bosna).

⁴ Bağdad valileri hakkında ayrıca bk. Cl.HUART, *Histoire de Bağdad* (Paris 1901), s. 29 vdd.

⁵ Bosna valileri hakkında ayrıca bk. C.von PEEZ, *Wissenschaftlichen Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegovina* (1894), II, 344-347 (1295 yılı Bosna *salnâme* 'lerine dayanmakta olup yanlışlarla dolu) ve de *Glasnik zemaljskog muzeja* (Saray-Bosna, 1890), II, 62.

⁶ Mısır valilerinin listelerini J. von HAMMER-PURGSTALL da, *Geschichte des osmanischen Reiches* adlı eserinin her bir cildinin sonunda vermektedir. Valilerin Türkçe listelerinde değişiklikler bulunuyor; ayrıca krş. benim *Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig 1927, s.474) adlı eserim, "Vali" mad.

⁷ Krş. onun *La Syrie* kitabı, *Précis historique* (Beyrut 1921), II, 60 vdd(s.397 not 1). Buradan itibaren dipnotları düzeni değişmiş olduğundan, burada olduğu gibi, Babinger'in metnindeki dipnotları cümlelerin sonunda ( ) gösterilecektir.

Arapça yazmaya dayanmakta olup, bunlar da Şamlı⁸ Muhammed b. Cam'a denilen birinin daha büyük bir tarih eserinin parçasıdır. Mevzu bahis olan bu parça, bir tarih eserinin sadece 74.esas kısmını ihtiva etmekte olup, Şam paşaları ve kadılarından bahsetmektedir. W.AHLWARDT'ın müellif nüshası olarak görmediği bir yazma (Yer numarası: Sp̄r.188: krş. AHLWARDT, *Katal* ., IX, 238 vd.) esasında müellif nüshası olup ne yazık ki noksandır. Yaprak 13' ve özellikle de 17'den sonraki boşluklar, bereket versin ikinci yazma We.418 (krş. AHLWARDT, aynı yerde, s.284) sayesinde tamamlanmaktadır. 1200/1785'te meydana getirilen bu kopya, doğrusu isimler noktai nazarından yanlışlarla doludur. Hemen'hemen bütün paşaların Türkçe lakabları tahrif edilmiş olup, ancak güçlkle ve başka karinelerin yardımı ile mana çıkarılmaktadır.

Muhammed b.Cam'a'nın hangi dökümanları kullandığı tesbit edilemiyor. Ne kadar çok kendi zamanına yaklaşırsa, o kadar tafsilatlı bilgiler vermektir. Hatta bu bilgiler, tek tek valilerin göreve başlama ve ayrılma günlerini kapsamaktadır. O, kendisinden önceki zamanlar için noksan isim listeleri ile yetinmektedir. Arapça liste ile, 1293/1876 yılından itibaren *Salnâme-i Vilâyet-i Suriye* 'de⁹ bulunan Şam valileri listesini karşılaştırmayı arzu etmekteyim. Bu liste, isimlerden ve ayrı ayrı paşaların tayin yıllarından başka, onların görev sürelerini (yıl, ay ve gün)¹⁰ ihtiva etmektedir. Fakat görev süreleri ispat edilir şekilde yanlış ifade edildiği için, burada tekrardan kaçınılmak zorunda kalınmıştır. Hatta valilerin listesi de besbelli noksandır.

Suriye'nin sekiz vilâyete taksimi, yani Şam, Haleb, Homs, Hama,

⁸ Müellif hakkında başka bir şey bilinmiyor. O kendisinin bizzat Hanefi (*madhab*) olduğunu bildirmektedir. Kâdirî (*tarika*) ve Şâdili (*maşrab*) (s.397 not 2).

⁹ Berlin Prusya Devlet Kitaplığı'nda çok sayıda Suriye *salnâme*'leri (Yer Numarası: UI 3163) bulunmaktadır. Bu *salnâme*'ler: I (1285/1868), III (1288), VII (1292), VIII (1293), XIII (1298), XIV (1299), XVI (1301), XVII (1032), XIX (1304), XXI (1306), XXVI (1310), XXIX (1315), XXXI (1317). Berlin Üniversitesi Şark Dilleri Seminer Kitaplığı'nda XVI, XXI ve XXIX. ciltler bulunmaktadır. Bundan başka Max Freiherr von Oppenheim-Stiftung koleksiyonunda, Berlin'den başka bir yerde bulunmayan şu *salnâme*'ler bulunmaktadır: X (1295), XII (1297), XV(1300), XXV (1309), XXVIII (1312/14), XXX (1314/16), XXXI (1318) (s.398 not 1).

¹⁰ Valilerin listesi ilk defa olarak 1293 yılı *salnâme* 'sinde yayınlandı. Ayrıca 1301 (s.204-209), 1302 (s.191-200), 1303 (s.23-32), 1304 (s.30-39), 1306 (s.30-39), 1310 (s.70-79), 1305 (s.268-277) ve 1317 (s. 282-293) yılı *salnâme* 'lerinde bulunmaktadır (s. 398 not 2).

Tripolis, İsrail, Safed ve Gazze, ülkenin fatihi I.Selim'e kadar geriye gitmektedir¹¹. O, esas nazarı dikkatini maliyenin tanzimi ve ülkenin tahririne çevirmişti. I. Selim bu işleri üç memuruna, yani Homs, Hama ve Tripolis bölgelerini Ebul - Fadl Mehmed b. İdris'e¹², Şam bölgesini Fenâri-zâde Nûh Çelebi'ye ve Haleb bölgesini de Abdülkerim Çelebi b.Abdullah Paşa'ya havale etmişti (krş. Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, II, 378 vd.). Daha Muhteşem Süleyman zamanında Suriye, Şam, Haleb ve Tripolis olmak üzere üç idarî bölgeye ayrılmış ve bunlara 1660 yılında Sayda Paşalığı¹³ da katılmıştı. İmparatorluğun en çok arzu edilen büyük memuriyetlerinden biri olarak tabi Şam eyaleti kalmış olduğundan, bu da büyük paralar karşılığında satın alınabiliyordu. Suriye'deki Venedik konsülünün haberlerine göre¹⁴, üç Suriye paşalığının her biri için 80.000-100.000 duka ödenmesi gerekiyordu. *Defterdâr* makamı için bile 40.000- 50.000 duka ödeniyordu. Sadece kadılık makamı biraz daha ucuzdu.

Şam valilerinin aşağıda verilen iki listesi karşılaştırıldığında, isimlere ve hatta görev sürelerine dair bâriz bir şekilde tenakuzların olduğu görülecektir. Esas itibariyle daha sonraki farklılıklar, meselâ XI.yüzyılın sonundan itibaren, her halde *salnâme*'lerin listelerinde bazı valilerin isimlerinin ihmal edilmesi, bunların sadece geçici olarak Şam'da görev yapmaları, veyahut tayin edilir edilmez, yeniden başka bir yere tayin olunmalarıyla izah olunabilir. Görünen o ki, XI. yüzyıldan itibaren Muhammed b.Cam'a'nın listesinin itimada şayan olmasının hakkı vardır. Bunda sadece valilerin değil, aynı zamanda *mütesellim*'lerin de listeleri bulunmaktadır. Osmanlı Şam valilerinin kusursuz bir listesi, ancak

¹¹ Hacı HALİFE'nin (krş. benim *GOW*, s.225 vd.)*Cihânnümâ* 'sını devam ettiren Şamlı Ebû Bekr b.BEHRÂM, Emeviler zamanında Suriye'nin başkentleri İsrail, Tiberias, Şam, Homs ve Haleb olan, Filistin, Ürdün, Şam, Homs ve Kinnesrîn gibi beş *cünûd* yahut *bölgelere* ayrıldığını haber vermektedir(krş.Hacı HALİFE, *Cihânnümâ*, s. 563). Aynı bilgileri veren kişiye göre, Memlûkler zamanında Suriye Valileri ya *nâib*, *kâşif* ya da *vali* olarak isimlendirmektedir. Ayrıca krş.M.GAUDEFROY-DEMOMB YNES, *La Syrie a l'époque des Mamelouks d'apres les auteurs arabes* (Paris 1923) ve her şeyden önce R. DUSSAUD'un *Topographie historique de la Syrie antique et médiévale* (Paris 1927) adlı mükemmel eseri (s. 398 not 3).

¹² Onun hakkında krş. benim *GOW*, s. 95 vdd. Onun şimdiye kadar basılmamış olan tarih eseri, özellikle XVI. yüzyıl Suriye tarihi için faydalı olabilir (s. 398 not 4).

¹³ Krş.H.LAMMENS, *La Syrie*(Beyrut 1921, II, 60) (s. 398 not 5).

¹⁴ Krş.G.BERCHET, *Relazioni dei consoli Veneti nella Siria* (Torino 1866), s. 60. Sık sık görev değişiklikleri hakkında krş. s. 121 (s. 398 not 6).

Osmanlı vak'anüvislerinin yardımlarıyla tamamlanabilir. Elbette X.yüzyıl için bu kaynaklar da her zaman kusursuz belgeler veremezler. Çünkü, X.yüzyılın ortasına kadar ki tarihler çoğu zaman yeteri derecede çelişkili-dirler.

Muhammed b.Cam'a'nın Listesi1303 Yılı *Salnâme*'sindeki Liste

1) 924 Cânberdî Gazâlî ¹⁵	1) 923 Cânberdî Gazâlî
2) 927 Ayas Mehmed Paşa	2) 926 Ayas Paşa
3) 929 Ferhad Paşa	3) 927 Ferhad Paşa
4) 930 Hürrem Paşa	4) 930 Hürrem (devamlı عزم)Paşa
5) 931 <i>Tavâşî</i> Süleyman Paşa	5) 931 <i>Tavâşî</i> Süleyman Paşa
6) 932 Lutfî Paşa ¹⁶	6) 932 Lutfî Paşa
7) 934 Çandarlı Isâ Paşa b.İbrâhim	7) 936 Isâ Paşa
8) 938 <i>Plak</i> Mustafa Paşa ¹⁷	8) 938 Mustafa Paşa
9) 939 Lutfî Paşa (2.def'a)	9) 939 Lutfî Paşa (2.def'a)
10) 941 Isâ Paşa (2.def'a)	10) 941 Isâ Paşa (2.def'a)
11) 942 <i>Güzelce</i> Mehmed Paşa	11) 942 Mehmed Paşa
12) 943 Süleyman Paşa	12) 943 Süleyman Paşa
13) 945 Ahmed Paşa	13) 944 Ahmed Paşa
14) 946 Köse Hüsrev Paşa	14) 946 Hüsrev Paşa
15) 949 Isâ Paşa(3.def'a)	15) 947 Isâ Paşa(3.def'a)
16) 950 Pîrî Paşa	16) 950 Pîrî (devamlı برى)Paşa

¹⁵ Cânberdî Gazâlî'nin I.Selîm tarafından Şam Valisi (*hâkim*) olarak tayini tamamiyle kesindir. O, bir paşaya havale edilen Haleb istisna olmak üzere, bütün Suriye'nin idaresini almıştır. Canberdî Gazâlî, 924 Saferi (Mart 1518)'nden 27 Safer 927(6 Şubat 1522)'deki ölümüne kadar görev yapmıştır (s. 399 not 1).

¹⁶ Bu hususta krş.R.TSCHUDI, *Das Asafnâme des Lutfi Pascha* (Berlin 1910), s. IX. Daha sonraki veziriâzamanın Suriye'deki görev süresi daha yakından işaretlenemiyor. İkincisi 938(1531) olarak tespit edilmiştir (s. 399 not 2).

¹⁷ *Plak* Arnavutçada "yaşlı, ihtiyar adam" demektir. Mustafa Paşa muhtemelen bir Bosnalı idi. Onun ismi Kal'atü'l-Ahda'daki 938 tarihli bir kitabede görünmekle (krş. Jaussen et SAVIGNAC, *Mission archeologique en Arabie* (Paris 1909, I, 294) kesin bir tarih meydana çıkarılmış oldu (s. 399 not 3).

17) 952 <i>Hadım</i> Sinan Paşa	17) 952 Sinan Paşa
18) 957 Pîrî Paşa(2.def'a)	18) 957 Pîrî Paşa(2.def'a)
19) 958 Teke-oğlu Mehmed Paşa ¹⁸	19) 958 Mehmed Paşa
20) 959 İsfendiyâr-oğlu Şemsi Ahmed Paşa ¹⁹	20) 962 Şemsi Ahmed Paşa
21) 962 Hızır Paşa	21) 968 Hızır Paşa
22) 968 <i>Garv</i> Ali Paşa	22) 969 بکليون Ahmed Paşa
23) 970 Hüsrev Paşa(2.def'a)	23) 970 Hüsrev Paşa(2.def'a)
24) 971 Lala Mustafa Paşa	24) 971 Lala Mustafa Paşa
25) 976 Şeytan Murad Paşa	25) 976 Murad Paşa
26) 977 <i>Garv</i> Ali Paşa(2.def'a)	26) 977 بکليون Ali Paşa (2.def'a)
27) 978 İsfendiyâr-oğlu <i>Hacı</i> Ahmed Paşa ²⁰	27) 978 <i>Hacı</i> Ahmed Paşa
28) 979 Derviş Paşa ²¹	28) 979 Derviş Paşa
29) 982 Lala Ca'fer Paşa	29) 983 Lala Ca'fer Paşa
30) 985 Hasan Paşa b.Mehmed Paşa	30) 985 Hasan Paşa
31) 989 Behram Paşa	31) 989 Behram Paşa
32) 990 <i>Bodur</i> Hüseyin Paşa	32) 989 Hüseyin Paşa
33) 991 Hasan (devamlı Hüseyin) Paşa (2.def'a)	33) 990 Hasan Paşa(2.def'a)
34) 992 <i>Ramazan-oğlu</i> Süleyman Paşa b. Kubâd	34) 991 Süleyman Paşa ²²
35) 993 Hasan(devamlı Hüseyin) Paşa (2.def'a)	35) 991 Üveys Paşa
36) 994 Üveys Paşa	36) 992 Mehmed Paşa

¹⁸ Teke-oğulları hakkında krş.benim *Enzyklopedia des Islam* (IV, 780 vd.)'daki makalem (s. 400 not 1).

¹⁹ İsfendiyâr-oğulları hakkında krş.J.H.MORDTMANN'ın *Enzyklopedia des Islam* (II. 567 vd.)'daki makalesi (s. 400 not 2).

²⁰ Bu Paşa da, aynı şekilde Şemsi Ahmed Paşa gibi, İsfendiyâr-oğlu hanedanının bir üyesi idi (s. 400 not 3).

²¹ Derviş Paşa, Şam'daki Maidan caddesindeki kendi adı ile tesmiye olunan camii yaptırmıştır. (s. 400 not 4).

²² Süleyman Paşa, Ramazan-oğlu hanedanına aitti; krş.E.von ZAMBUR, zikredilen yerde, s.157 (s.400 not 5).

37) 995 Mehmed Paşa	37) 992 Üveys Paşa (2.def'a)
38) 996 Üveys Paşa(2.def'a)	38) 993 Ali Paşa
39) 997 Elvend-zâde Ali Paşa	39) 994 Çamurcu (!) Mehmed Paşa
40) 997 Çakırcı Mehmed Paşa	40) 994 Ali Paşa(2.def'a)
41) 997 Ali Paşa(2.def'a)	41) 994 Sinan Paşa
42) 998 Koca Sinan Paşa ²³	42) 996 Hasan Paşa (3.def'a)
43) 998 Hasan Paşa(3.def'a)	43) 997 Mustafa Paşa
44) 999 Mustafa Paşa b.Ayas Paşa	44) 998 Sinan Paşa-zâde Mehmed Paşa
45) 1000 Halil Paşa	45) 1000 Halil Paşa
46) 1001 Çadırcı (!) Mehmed Paşa	46) 1001 Şatırcı (!)Mehmed Paşa
47) 1002 Hasan Paşa	47) 1001 Bostancı Ali Paşa
48) 1003 Murad Paşa	48) 1001 Murad Paşa
49) 1004 Hüsrev Paşa	49) 1003 Hüsrev Paşa
50) 1005 Mustafa Paşa b.Râziyye Hâtun	50) 1003 Murad Paşa(2.def'a)
51) 1006 Cigala-zâde Sinan Paşa	51) 1004 Hüsrev Paşa(2.def'a)
52) 1006 Ahmed Paşa	52) 1005 Mustafa Paşa
53) 1007 Hüsrev Paşa(2.def'a)	53) 1006 Cigala Paşa-zâde Sinan Paşa
54) 1008 Seyyid Mehmed Paşa	54) 1006 Ahmed Paşa
55) 1009 Cigala-zâde Mahmud Paşa	55) 1006 Ahmed Paşa
56) 1009 Osman Paşa	56) 1007 Hüsrev Paşa(3.def'a)
57) 1012 Ferhad Paşa	57) 1008 Şerif Mehmed Paşa
58) 1012 Mustafa Paşa(2.def'a)	58) 1009 Sinan Paşa-zâde Mahmud Paşa
59) 1012 Mehmed Paşa b.Sinan Paşa	59) 1011 Osman Paşa
60) 1012 Osman Paşa(2.def'a)	60) 1012 Bostancı Ferhad Paşa
61) 1014 Canbulâd-zâde ²⁴ Mehmed Paşa	61) 1013 Râziyye Hâtun-zâde Mustafa Paşa
62) 1016 Cigala-zâde Mahmud Paşa (2.def'a)	62) 1013 Sinan Paşa-zâde Mahmud Paşa (2.def'a)

²³ Koca Sinan Paşa'nın 998 yılında Şam valisi olduğu haberi, ispat edilebilir bir yanlıştır. O, ikinci kere veziriâzam olduğu yerde 994-997 arasında görev yaptı. Şam'daki Sinâniyye camii onun adına izâfe ediliyor. (s. 400 not 6).

²⁴ Arapçası Canbolat iken (H. LAMMENS'de böyle) Türkçe telâffuzu böyle olmuş görünüyor. (s. 401 not 1).

- 63) 1017 Mehmed Paşa
 64) 1017 Sûfi Sinan Paşa
 65) 1018 Hâfız Ahmed Paşa
- 66) 1024 *Silîhdâr* Mehmed Paşa
 67) 1027 *Çukadar* Mehmed Paşa
 68) 1027 Ahmed Paşa
 69) 1028 Mustafa Paşa
 70) 1029 Süleyman Paşa
 71) 1030 Murtazâ Paşa
 72) 1031 *Bostancı* Mustafa Paşa
 73) 1032 Mehmed Paşa
 74) 1033 Mustafa Paşa, *alhannak*
 75) 1034 Niğdeli Mustafa Paşa
 76) 1035 Gürcü Mehmed Paşa
 77) 1036 Tayyâr-oğlu Mehmed Paşa
 78) 1038 Küçük Mehmed Paşa
 79) 1039 Yeniçeri Ağası Mustafa Paşa
 80) 1040 Mehmed Paşa
 81) 1042 İlyas Paşa
 82) 1043 Deli Yusuf Paşa
 83) 1045 Küçük Ahmed(!)Paşa(2.def'a)
 84) 1046 Derviş Mehmed Paşa
 85) 1047 *Silîhdâr* Mustafa Paşa
 86) 1048 Çiftelerli Osman Paşa
 87) 1050 Mehmed Paşa
 88) 1051 Ahmed Paşa
- 89) 1052 Melek Ahmed Paşa
 90) 1053 Mehmed Paşa
 91) 1053 *Silîhdâr* Yusuf Paşa
 92) 1054 Gürcü Mehmed Paşa
- 63) 1013 Osman Paşa(3.def'a)
 64) 1014 *Tavâşî* Mehmed Paşa
 65) 1016 Sinan Paşa-zâde Mahmud Paşa
 (3.def'a)
 66) 1016 *Tavâşî* Mehmed Paşa (2.def'a)
 67) 1017 Sinan Paşa
 68) 1018 *Kapudan* Hâfız Ahmed Paşa
 69) 1024 *Silîhdâr* Çerkes Mehmed Paşa
 70) 1027 (!) طرف Mehmed Paşa
 71) 1027 Ahmed Paşa
 72) 1028 Mustafa Paşa
 73) 1029 Süleyman Paşa
 74) 1031 Murtazâ Paşa
 75) 1032 Mehmed Paşa
 76) 1033 Mustafa Paşa(2.def'a)
 77) 1034 Niğdeli Mustafa Paşa
 78) 1035 Gürcü Mehmed Paşa
 79) 1036 Tayyâr Mehmed Paşa
 80) 1037 Küçük Ahmed Paşa
 81) 1040 Yeniçeri Ağası Mustafa Paşa
 82) 1041 Süleyman Paşa
 83) 1042 Yusuf Paşa
 84) 1042 Küçük Ahmed Paşa
 85) 1044 Mustafa Paşa
 86) 1045 Küçük Ahmed Paşa(3.def'a)
 87) 1046 Derviş Mehmed Paşa
 88) 1048 Yeniçeri Ağası Mustafa Paşa
 (2.def'a)
 89) 1049 Çifteli (!) Osman Paşa
 90) 1050 Osman Paşa
 91) 1051 Ahmed Paşa
 92) 1052 Melek Ahmed Paşa

- 93) 1055 İbrâhim Paşa
 94) 1055 Gürcü Mehmed Paşa
 95) 1056 *Silîhdâr* Yusuf Paşa
 96) 1057 Sûfî Murtazâ Paşa
 97) 1058 Mehmed Paşa
 98) 1059 Damad İpşîr Mustafa Paşa
 99) 1061 Ak Mehmed Paşa
 100) 1062 Mehmed Paşa(2. def'a)
 101) 1063 *Defterdâr-zâde* Mehmed Paşa
 102) 1065 Şehsüvar-oğlu Gâzî Paşa
 103) 1065 Kara Murad Paşa
 104) 1066 Mehmed Paşa, *boynu eğri*
 105) 1066 *Ebu'n-nâr (?)* Mehmed Paşa
 106) 1067 *Silîhdâr* Mustafa Paşa
 107) 1067 Murtazâ Paşa(2.def'a)
 108) 1068 Tayyâr-zâde Mehmed Paşa
 109) 1069 Kadri Paşa
 110) 1070 Köprülü Mustafa Paşa
 111) 1072 Süleyman Paşa
 112) 1073 Filibeli Mustafa Paşa
 113) 1075 Sâlih Paşa
 114) 1075 Kaplan(Mustafa)Paşa
 115) 1076 Firârî Kara Mustafa Paşa
 116) 1077 Çavuş-oğlu Mehmed Paşa
 117) 1080 Şeytan İbrâhim Paşa
 118) 1082 Abaza Sarı Hüseyin Paşa
 119) 1083 Kara Mehmed Paşa
 120) 1084 *Şişman* İbrâhim Paşa
 121) 1085 *Kör* Hüseyin Paşa
 122) 1086 İbrâhim Paşa
- 93) 1053 (!) *حرد* Mehmed Paşa
 94) 1053 *Silîhdâr* Yusuf Paşa
 95) 1054 Gürcü Mehmed Paşa
 96) 1055 İbrâhim Paşa
 97) 1056 Gürcü Mehmed Paşa(2.def'a)
 98) 1057 Muharrem Paşa
 99) 1058 Köprülü Mehmed Paşa
 100) 1059 Mehmed Paşa
 101) 1060 *Silîhdâr* Murtazâ Paşa
 102) 1060 Sivaslı Mustafa Paşa
 103) 1062 Ak Mehmed Paşa
 104) 1064 *Defterdâr-zâde* Mehmed Paşa
 105) 1066 Gâzî Paşa
 106) 1067 Mehmed Paşa
 107) 1068 *Silîhdâr* Murtazâ Paşa (2.def'a)
 108) 1068 Tayyâr Ahmed Paşa
 109) 1070 Kadri Paşa
 110) 1071 Gürcü Mustafa Paşa
 111) 1072 Köprülü-zâde Ahmed Paşa
 112) 1073 Süleyman Paşa
 113) 1074 Filibeli Mustafa Paşa
 114) 1076 Sâlih Paşa
 115) 1077 Kaplan Mustafa Paşa
 116) 1078 Firârî Mustafa Paşa
 117) 1078 Çavuş-zâde Mehmed Paşa
 118) 1079 İbrâhim Paşa
 119) 1082 Hüseyin Paşa
 120) 1083 Kara Mehmed Paşa
 121) 1084 İbrâhim Paşa
 122) 1075 *Kör* Hüseyin Paşa

123) 1087 Osman Paşa ²⁵	123) 1088 Osman Paşa
124) 1090 Abaza Sarı Hüseyin Paşa (2.def'a)	124) 1090 Abaza Hüseyin Paşa
125) 1095 Bostancı Mehmed ²⁶ Paşa	125) 1095 Osman Paşa (2.def'a)
126) 1095 Osman Paşa, <i>mütesellim</i> Halil Ağa	126) 1097 Kaplan Paşa
127) 1095 İbrâhim Paşa, <i>mütesellim</i> Zülfikar Ağa	127) 1098 Sâlih Paşa
1097 <i>Mütesellim</i> Yeğen Ahmed Ağa	
128) 1096 Çerkes Yusuf Paşa	128) 1099 Hamza Paşa
129) 1097 Kaplan Paşa	129) 1101 Ahmed Paşa
1098 <i>Mütesellim</i> Derviş Ağa	<i>mütesellim</i> Bayram Ağa
130) 1098 Arab Sâlih Paşa	130) 1102 Murtazâ Paşa
131) 1100 Ahmed Paşa ²⁷	131) 1104 İsmail Paşa
132) 1101 <i>Silîhdâr</i> Mustafa Paşa	132) 1106 <i>Silîhdâr</i> Osman Paşa
133) 1102 Murtazâ Paşa	133) 1108 <i>Bıyıklı</i> Mustafa Paşa
1103 <i>Mütesellim</i> İbrâhim Bey	
134) 1103 Mustafa Paşa	134) 1109 Ahmed Paşa
135) 1103 Gürcü Mehmed Paşa	135) 1111 <i>Hacı kırân</i> Ahmed Paşa
136) 1104 Esîr İsmail (devamlı Mustafa) Paşa	136) 1112 <i>Silîhdâr</i> Hasan Paşa
1105 <i>Mütesellim Boşnak</i> Mehmed Ağa	
137) 1105 Esîr İsmail Paşa (2.def'a)	137) 1113 Arslan Paşa
138) 1107 <i>Silîhdâr</i> Osman Paşa	138) 1114 Kurd Bayram Paşa
139) 1108 <i>Bıyıklı</i> Mustafa Paşa	139) 1115 Arslan Paşa (2.def'a)
140) 1109 Ahmed Paşa b. Arab Sâlih Paşa	140) 1116 Firârî Hüseyin Paşa
1110 <i>Mütesellim</i> Hüseyin Ağa	

²⁵ Osman Paşa hakkında krş. benim *Das Archiv des Bosniaken Osman Pascha nach den Beständen der Badischen Landesbibliothek zu Karlsruhe* (Berlin 1913) isimli kitabım. Bu *salnâme* Osman Paşa'nın (1095) Şam'daki ikinci görev süresini 2 yıl olarak tespit ediyorsa, bu, listenin çok sayıdaki yanlışlarından biridir. Onun ikinci görev süresi azami birkaç ay sürdü (s. 403 not 1).

²⁶ Muhtemelen Osman yerine yanlış yazılmış (s. 403 not 2).

²⁷ Fr. BABINGER'in verdiği listede sıra numarası "131" yer almıyor.

1110 *Mütesellim* Mehmed Ağa

141) 1111 Silihdâr Hüseyin Paşa	141) 1117 Kurd-zâde Bayram Paşa
142) 1112 Hasan Paşa	142) 1118 <i>Baltacı</i> Süleyman Paşa
143) 1113 Matracı-oğlu Arslan (Mehmed) Paşa	143) 1119 Halebli Hüseyin Paşa <i>mütesellim</i> Sâlih Paşa
144) 1114 Mehmed Paşa b.Kurd Bayram	144) 1120 Osman Nasuh Paşa
145) 1115 Osman Paşa	145) 1125 Çerkes Mehmed Paşa
146) 1115 Arslan(Mehmed)Paşa	146) 1126 <i>Topal</i> Yusuf Paşa,
147) 1115 Mustafa Paşa	147) 1127 <i>Kapudan</i> İbrâhim Paşa
148) 1116 Firârî Hüseyin Paşa	148) 1128 Köprülü Abdullah Paşa
149) 1117 Mehmed Paşa b.Kurd Bayram (2.def'a)	149) 1129 Recep Paşa
150) 1118 Süleyman Paşa	150) 1130 <i>Ebû tavk</i> Osman Paşa
151) 1119 <i>Kapudan</i> Yusuf Paşa	151) 1131 <i>Kethüdâ</i> Osman Paşa
152) 1120 Nasuh Paşa-zâde Osman Paşa	152) 1124 Ma'tuk-zâde Osman Paşa
153) 1126 Çerkes Mehmed Paşa	153) 1135 <i>Ebû tavk</i> Osman Paşa
154) 1126 <i>Topal</i> Yusuf Paşa	154) 1137 Azam-zâde İsmail Paşa
155) 1128 <i>Kapudan</i> İbrâhim Paşa (2.def'a)	155) 1143 Aydınli Abdullah Paşa
156) 1129 Köprülü-zâde Abdullah Paşa	156) 1146 Azam-zâde Süleyman Paşa
157) 1130 Recep Paşa	157) 1151 Hüseyin Paşa
158) 1131 Osman Paşa, <i>Ebû tavk</i>	158) 1152 <i>Muhassıl</i> Osman Paşa
159) 1132 Küçük Osman Paşa	159) 1153 Abdi Paşa-zâde Ali Paşa
160) 1134 Ali Paşa	160) 1154 Azam-zâde Süleyman Paşa(2.def'a)
161) 1135 Osman Paşa, <i>Ebû tavk</i> (2.def'a)	161) 1156 Azam-zâde Es'ad Paşa
162) 1137 Azam-zâde İsmail Paşa <i>mütesellim</i> Osman Ağa	162) 1170 Mekkî-zâde Hüseyin Paşa
163) 1143 Aydınli Abdullah Paşa	163) 1171 چتحي Abdullah Paşa
164) 1146 Azam-zâde Süleyman Paşa	164) 1173 <i>Çalık</i> Mehmed Paşa
165) 1150 Hüseyin Paşa	165) 1174 <i>Sâdik</i> Osman Paşa
166) 1152 <i>Muhassıl</i> Osman Paşa	166) 1184 Azam-zâde Mehmed Paşa
167) 1153 Abdi Paşa-zâde Ali Paşa	167) 1186 <i>Bostancı Hâfız</i> Mustafa Paşa

- 168) 1154 Azam-zâde Süleyman Paşa
(2.def'a)
- 169) 1156 Es'ad Paşa b.İsmail Paşa
- 168) 1187 Azam-zâde Mehmed Paşa
(2.def'a)
- 169) 1197 Osman Paşa-zâde Mehmed
(2.def'a)
- 170) 1197 Osman Paşa-zâde Derviş Paşa
- 171) 1198 Cezzâr Ahmed Paşa
- 172) 1200 *Battal* Hüseyin Paşa²⁸

(Çev. Necdet ÖZTÜRK*)

²⁸ *Salnâme-i Vilâyet-i Suriye* 'nin valiler listesine yer darlığı yüzünden devam edilemedi. O halde daha sonraki valiler için tek tek *salnâme* 'lerdeki (bk.s.1 not 1) listelere bakılması gerekir (s. 405 not 1).

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

EK²⁹1293 Yılı *Salnâme* 'sindeki Liste³⁰1299 Yılı *Salnâme* 'sindeki Liste³¹

173) 1201 <i>Dâlât</i> İbrâhim Paşa	173) 1201 <i>Dâlât</i> İbrâhim Paşa
174) 1205 Cezzâr Ahmed Paşa(2.def'a)	174) 1205 Cezzâr Ahmed Paşa(2.def'a)
175) 1210 Azam-zâde Abdullah Paşa	175) 1210 Azam-zâde Abdullah Paşa
176) 1213 Halebli İbrâhim Paşa	176) 1213 Halebli İbrâhim Paşa
177) 1213 Cezzâr Ahmed Paşa(3.def'a)	177) 1213 Cezzâr Ahmed Paşa(3.def'a)
178) 1214 Azam-zâde Abdullah Paşa (2.def'a)	178) 1214 Azam-zâde Abdullah Paşa (2.def'a)
179) 1218 Cezzâr Ahmed Paşa(4.def'a)	179) 1218 Cezzâr Ahmed Paşa(4.def'a)
180) 1219 Halebli İbrâhim Paşa(2.def'a)	180) 1219 Halebli İbrâhim Paşa(2.def'a)
181) 1221 Azam-zâde Abdullah Paşa (2.def'a)	181) 1221 Azam-zâde Abdullah Paşa (2.def'a)
182) 1223 <i>Genç</i> Yusuf Paşa	182) 1223 <i>Genç</i> Yusuf Paşa
183) 1225 Süleyman Paşa	183) 1225 Süleyman Paşa
184) 1227 <i>Silâhdar</i> Süleyman Paşa	184) 1227 <i>Silâhdar</i> Süleyman Paşa
185) 1231 Rûmilili Ali Paşa	185) 1231 Rûmilili Ali Paşa
186) 1231 <i>Hâfız</i> Ali Paşa	186) 1231 <i>Hâfız</i> Ali Paşa
187) 1235 <i>Şişman</i> Mustafa Paşa	187) 1235 <i>Şişman</i> Mustafa Paşa
188) 1236 Sadr-ı esbak Derviş Paşa	188) 1235 Ma'denli Sâlih Paşa
189) 1238 Sadr-ı esbak Sâlih Paşa	189) 1236 Sadr-ı esbak Derviş Paşa
190) 1239 Mustafa Paşa	190) 1238 Sâlih Paşa

²⁹ Fr.BABINGER'in verdiği yukarıdaki Şam Valileri Listesi'ni, Millet Kütüphanesi'nde bulunan 29 *Suriye Vilâyeti Salnâmesi* (M.S.TAYŞI, "Millet Kütüphanesi'nde Bulunan Eski Harfli Süreli Yayınlar Kataloğu", *Türk Dünyası Araştırmaları* (1987), Sayı: 46, s. 210 vd.)'nden üçünü kullanarak 1313(1897/98)'e kadar getirdim. Bundan sonraki valiler için daha sonraki *salnâme* 'lere bakılması gerekmektedir. (İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Suriye salnâmeleri için bk. *Osmanlı Yıllıkları (Salnâmeler ve Nevşaller)*, Haz. Hasan Duman, İstanbul 1982.

³⁰ *Suriye Vilâyeti Salnâmesi* (8.def'a, 1293 H, 125 s. ve 1 harita, 2 çetvel 174x120 (135x90)mm.), Millet Ktp.Nu.371, s. 72 vd.

³¹ *Suriye Vilâyeti Salnâmesi* (14.def'a, Şam Vilâyeti Matbaası Litografyası, 1299 H.), Millet Ktp.Nu.377, s. 271 vd.

191) 1241 Velîyüddin Paşa	191) 1239 Mustafa Paşa
192) 1243 Sâlih Paşa(2.def'a)	192) 1241 Velîyüddin Paşa
193) 1244 Sadr-ı esbak Rauf Paşa	193) 1243 Sâlih Paşa(2.def'a)
194) 1246 Selim Paşa	194) 1244 Rauf Paşa
195) 1247 <i>Hacı</i> Ali Paşa	195) 1246 Selim Paşa
196) 1248 Hidîv-i Mısır Mehmed Ali Paşa-zâde	196) 1247 <i>Hacı</i> Ali Paşa İbrâhim Paşa
197) 1256 <i>Hacı</i> Ali Paşa(2.def'a)	197) 1247 Hidîv-i Mısır İbrâhim Paşa
198) 1257 Necîb Paşa	198) 1256 <i>Hacı</i> Ali Paşa(2.def'a)
199) 1258 Ahmed Paşa	199) 1257 Necîb Paşa
200) 1258 Bağdadlı Ali Rıza Paşa	200) 1258 Ahmed Paşa
201) 1261 Hâlid Paşa	201) 1252 Bağdadlı Ali Rıza Paşa
202) 1261 Âli Paşa	202) 1261 Hâlid Paşa
203) 1262 Musa Safvetî Paşa	203) 1261 Ali Paşa
204) 1264 Halil Kâmil Paşa	204) 1262 Musa Safvetî Paşa
205) 1265 Osman Paşa	205) 1264 Halil Kâmil Paşa
206) 1266 Damad Mehmed Sa'îd Paşa	206) 1265 Osman Paşa
207) 1267 Kurd Ahmed İzzet Paşa	207) 1266 Damad Mehmed Sa'îd Paşa
208) 1268 İshak Paşa	208) 1267 Kurd Ahmed İzzet Paşa
209) 1268 Ali Aşkar Paşa	209) 1268 İshak Paşa
210) 1270 Mehmed Ârif Paşa	210) 1268 Aşkar Ali Paşa
211) 1271 Sâlih Nâmık Paşa	211) 1270 Mehmed Ârif Paşa
212) 1272 Mahmud Nedim Paşa	212) 1271 Sâlih Nâmık Paşa
213) 1272 Mustafa Paşa	213) 1272 Mahmud Nedim Paşa
214) 1273 Ahmed İzzet Paşa	214) 1273 Mustafa Paşa
215) 1274 Kütahiyeli Ali Paşa	215) 1273 Ahmed İzzet Paşa
216) 1275 Halil Kâmil Paşa(2.def'a)	216) 1274 Kütahiyeli Ali Paşa
217) 1275 Şehid Ahmed İzzet Paşa	217) 1275 Halil Kâmil Paşa(2.def'a)
218) 1276 Muammer Paşa	218) 1275 Şehid Ahmed İzzet Paşa
219) 1277 Mehmed Emin Paşa	219) 1276 Muammer Paşa
220) 1278 Zabtıye müşîri esbak Mehmed Paşa	220) 1277 Ahmed Emin Paşa

- 221) 1279 Sadr-ı esbak Mehmed Rüşdü Paşa
- 222) 1282 Es'ad Muhlis Paşa
- 223) 1283 Mehmed Râşid Paşa
- 224) 1288 Abdullatîf Subhi Paşa
- 225) 1289 Mehmed Hâlet Paşa
- 226) 1291 Sadr-ı esbak Es'ad Paşa
- 227) 1292 Ahmed Hamdi Paşa
- 228) 1292 Ahmed Hamdi Paşa
- 229) 1293 Râşid Nâşid Paşa
- 230) 1293 Ziya Paşa
- 231) 1294 Ömer Fevzi Paşa
- 232) 1295 Ahmed Cevdet Paşa
- 233) 1295 Sadr-ı esbak Midhat Paşa
- 234) 1296 Sadr-ı esbak Ahmed Hamdi³² Paşa
- 235) 1301 Râşid Nâşid Paşa
- 236) 1304 Nâzif Paşa
- 237) 1035 Mustafa Âsım Paşa
- 238) 1307 Osman Nuri Paşa
- 239) 1308 Rauf Paşa
- 240) 1310 Oşman Nuri Paşa
- 241) 1312 Hacı Hasan Refik Paşa
- 242) 1313 Vali-i hâli Hüseyin Nâzım Paşa

³² Suriye Vilâyeti Salnâmesi (32.def'a, 1318 H, 416 s. 195x127 (155x90)mm., Millet Ktp. Nu. 394.